

İSTANBUL 21. ASLİYE CEZA MAHKEMESİ
Dosya No. 2020/559 E.

Türkiye Cumhuriyeti

**İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı
Terör Suçları Soruşturma Bürosu**

İddia Makamı

- ve -

Adil Can Ocak, Ahmet Karaca, Ahmet Süleyman Benli ve 43 diğer kişi

Sanıklar

**“CUMARTESİ ANNELERİ/İNSANLARI” DAVASI:
ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI VE PROTESTO HAKKINA
DAİR UZMAN GÖRÜŞÜ**

Giriş

1. İngiltere ve Galler Barosu İnsan Hakları Komitesi (“**BHRC**”) ve ARTICLE 19: Küresel İfade Özgürlüğü Kampanyası (“**ARTICLE 19**”) 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Usul Kanunu’nun 67/6 maddesi uyarınca bu hukuki uzman görüşünü İstanbul 21. Asliye Ceza Mahkemesi tarafından görülmekte olan 2020/559 esas sayılı davaya sunmaktadır. Bu dava “Cumartesi Anneleri” (ya da bazı yerlerde geçtiği şekliyle “Cumartesi İnsanları”¹) olarak bilinen bir siyasi protesto hareketinin 46 üyesinin 25 Ağustos 2018 tarihinde düzenlenen bir gösteriye katılımları nedeniyle

¹ Kolaylık açısından, bu uzman mütalaası bahsi geçen harekette yer alan tüm kişileri eşit biçimde tanımlamak üzere “Cumartesi Anneleri” terimini kullanmaktadır.

yargılanmalarına dairdir. Sanıklardan Deniz Koç, Besna Koç ve Maside Ocak Kışlakçı'nın vekilliğini yürüten Avukat Kerem Altıparmak tarafından davadaki tüm savunma avukatları adına protesto hakkıyla ilgili uluslararası ve Avrupa hukuku ve standartları ile (uluslararası hukuk gereği Türkiye için de bağlayıcı olan) bu standartların halihazırda İstanbul 21. Asliye Ceza Mahkemesinde görülmekte olan dava bakımından uygulanabilirliğine dair bir uzman görüşü hazırlamamız istenmiştir. Bu mütalaanın davada sanıklar tarafından dayanak alınacağını anlamaktayız, ancak bu davanın sonucunun ne olması gerektiği konusunda, sonucun Türkiye'nin uluslararası insan hakları yükümlülüklerine uygun olması gerektiği gerçeğinin ötesinde bir görüş ifade etmek bu uzman görüşünün rolü değildir.

2. Takip eden bölümlerde bu uzman görüşü (i) davanın olgusal arka planını anlatır; (ii) protesto hakkına dair (esas olarak barışçıl toplanma hakkıyla ilgili) uluslararası ve Avrupa insan hakları hukukunun ilgili ilkelerini özetler ve (iii) bu ilkelerin BHRC ve ARTICLE 19 tarafından anlaşıldığı şekliyle 2020/559 esas sayılı dava bağlamında önemini açıklar.

İngiltere ve Galler Barosu İnsan Hakları Komitesi hakkında

3. BHRC, İngiltere ve Galler Barosu'nun bağımsız, uluslararası insan hakları koludur. Kendini hukukun üstünlüğü yoluyla adaleti ve insan haklarına saygıyı geliştirmeye adanmıştır. Üyeleri (bu uzman görüşünün yazarları da dahil), bağımsız hukuki faaliyetleri ve öğretim taahhütlerinin yanı sıra, hizmetlerini ücretsiz olarak sunarlar.²
4. BHRC'nin misyonu, Birleşik Krallık'ın en deneyimli insan hakları avukatlarından bazılarının uluslararası insan hakları hukuku uzmanlığını kullanarak hukukun üstünlüğü yoluyla uluslararası insan haklarını korumak ve desteklemektir.³
5. BHRC, son yıllarda Türkiye'de bir dizi bağımsız dava gözlemi gerçekleştirmiştir ve Türkiye'deki hukuk camiası ve sivil toplumla uzun süreli yakın bir çalışma geçmişine sahiptir.

ARTICLE 19 hakkında

6. ARTICLE 19, uluslararası ve bölgesel düzeylerde ifade özgürlüğü ve bilgi edinme hakkı konusunda ilerici standartların geliştirilmesi ve bu standartların yerel hukuk sistemlerinde hayata geçirilmesinin savunuculuğunu yapan uluslararası bir sivil toplum kuruluşudur. ARTICLE 19 ifade özgürlüğü ve ulusal güvenlikten bilgiye erişim ve protesto hakkına kadar uzanan çeşitli konularda uluslararası ve karşılaştırmalı hukuku temel alan çok sayıda standart-koyucu belge ve bilgi notları

² Bu uzman görüşünü kaleme alan BHRC üyeleri görüşün bir taslağı üzerine sağladıkları kıymetli katkıları nedeniyle BHRC Başkanı Schona Jolly ve BHRC Başkan Yardımcısı Steve Cragg'e teşekkürlerini sunar.

³ BHRC internet sitesine bu adresten ulaşılabilir: <https://www.barhumanrights.org.uk>.

hazırlamıştır. Bu yayınlara ve kapsamlı hukuki uzmanlığına dayanarak, kuruluş düzenli olarak insan hakları konusundaki yerel ve bölgesel mahkeme davalarına müdahil olmakta ve ifade özgürlüğünü etkileyen kanun tekliflerinin yanı sıra mevcut kanunlar üzerine de görüş belirtmektedir. Dünyanın her yerindeki pozitif hukuk reform çabalarına destek olmak amacıyla 1998 yılından beri yürütülen bu analitik çalışmalar, teklif aşamasındaki yerel kanunlarda sıklıkla önemli iyileştirmelere yol açmaktadır.

7. ARTICLE 19, ifade özgürlüğünü etkileyen terörle mücadele mevzuatı alanında özel uzmanlığa sahiptir. Buna Johannesburg Ulusal Güvenlik, İfade Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim İlkeleri'nin (Johannesburg İlkeleri) yayımlanması,⁴ Birleşik Krallık,⁵ Tunus⁶ ve Rusya⁷ gibi ülkelerin ceza kanunlarında yer alan terör suçlarının incelenmesi ve önde gelen pek çok ulusal güvenlik davasına sunulan mütalaalar⁸ dahildir. Mayıs 2016'da ARTICLE 19, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği tarafından Türkiye Yüksek Mahkemeleri için Antalya'da düzenlenen uluslararası bir çalıştayda Türk hâkimlere 'Terörizmle Mücadelede İfade Özgürlüğünün Desteklenmesine İlişkin Uluslararası Standartlar' konusunda eğitim vermiştir.

Olgusal arka plan⁹

8. "Cumartesi Anneleri" protesto hareketi, kayıp yakınlarının yanı sıra diğer insan hakları savunucularından oluşmaktadır.
9. Cumartesi Anneleri grubu ilk kez 27 Mayıs 1995'te İstanbul'da Galatasaray Meydanı'nda toplandı. İnsan Hakları Derneği Başkanı ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı Başkanı'nın çağrısı üzerine yapılan bu ilk toplantı, 21 Mart 1995'te kaybolan ve işkence edilerek öldürülen Hasan Ocak'ın cesedinin bulunmasının ardından düzenlenen bir protesto eylemiydi. Grubun talebi "gözetimdeki kayıpların son bulması, kayıpların akıbetinin açıklanması ve sorumluların bulunup ve yargılanmasıydı."¹⁰
10. Oturma eylemi olarak düzenlenen protesto, yoğun polis müdahalesi sonucu zorla kesintiye uğradığı 1999-2009 yılları dışında haftalık olarak devam etmiştir. Talepleri,

⁴ ARTICLE 19, [Johannesburg Principles: National Security, Freedom of Expression and Access to Information](#), 1996.

⁵ ARTICLE 19, [UK: Counter Terrorism and Border Security Bill could criminalise expression and opinions](#), 09 Ekim 2018

⁶ ARTICLE 19, [Tunisia: Counter-terror law endangers rights](#), 31 Temmuz 2015

⁷ ARTICLE 19, [Rights in extremis: Russia's anti-extremism practices from an international perspective](#), 23 Eylül 2019.

⁸ Bkz., örneğin, ARTICLE 19, [UK: ARTICLE 19 intervenes in Miranda Case](#), 16 Aralık 2015.

⁹ Aşağıda yer verilen bilgiler ve savlar Sanıklara karşı İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı Terör Suçları Soruşturma Bürosu tarafından hazırlanan 12 Ekim 2020 tarihli ve 2020/19431 sayılı iddianamenin ve bu davadaki Savunma avukatları tarafından sağlanan Savunma dilekçesi ve duruşma tutanaklarının gayri resmi çevirilerine dayanmaktadır.

¹⁰ İstanbul 21. Asliye Ceza Mahkemesi tarafından görülen 2020/559 esas sayılı davaya sunulan Savunma, paragraf 1.

gözü altında zorla kaybedilenlerin veya 1990'lardaki faili meçhul siyasi cinayetlere kurban gidenlerin akıbeti hakkında bilgi ve zorla kaybetmelerin sorumlularından hesap sorulması olmaya devam etmiştir.

11. 700. hafta protestosu 25 Ağustos 2018'de düzenlenecekti. Bu tarihte Beyoğlu Kaymakamlığı 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun ("**2911 sayılı Kanun**") 10. ve 17. maddelerini dayanak göstererek 2018/1757 sayılı kararı ("**Kaymakamlık Kararı**") aldı. 2911 sayılı Kanun'un 17'nci maddesi, vali veya kaymakama milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla belirli bir toplantıyı bir ayı aşmamak üzere erteleme veya suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması halinde yasaklama yetkisi vermektedir. Mevcut davada, Kaymakamlık Kararıyla Beyoğlu ilçesindeki "*tüm toplantılar*" yasaklandı. Kaymakamlık Kararı için öne sürülen gerekçe şuydu: (i) oturma eylemine katılacakların, 2911 sayılı Kanun'un 10'uncu maddesine aykırı olarak, eyleme ilişkin kolluk kuvvetlerine önceden bildirimde bulunmamış olmaları ve (ii) 17. madde uyarınca yasaklama yetkisinin kullanılmasını meşru kılan (detayları belirtilmemiş) "*milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması*" gerekçelerinin bulunması.¹¹
12. Aynı tarihte, yaklaşık 50 kişilik bir grup sabah saat 10 civarı oturma eyleminin 700. haftasını gerçekleştirmek üzere Galatasaray Meydanı'nda toplandı.¹² İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından hazırlanan iddianameye göre, grup dağılmaları için bir ses yayın aracı vasıtasıyla uyarıldı ve dağılmayı reddeden kişiler gözü altına alındı.¹³ Mevcut davadaki sanıklar ("**Sanıklar**") gösteriyi dağıtmak için polis, örneğin, kişileri yere itmek veya gövdelerine yumruk atmak ve yaşlı kadınları yerde sürüklemek suretiyle aşırı güç kullandığını ve göz yaşartıcı gaz ve plastik mermi kullanıldığını aktarmışlardır.¹⁴ İnsan Hakları Vakfına göre 12 gösterici yaralandı.¹⁵
13. Eylemin ertesi günü, İçişleri Bakanı Süleyman Soylu yasağın sebebinin "*ikiyüzlü kandırma*" ve "*terör örgütlerinin annelik, devlet ve millet kavramlarını istismar etmesine*" bir son vermek olduğunu belirtti.¹⁶
14. 12 Ekim 2020 tarihinde, 25 Ağustos 2018 tarihli protestoya katılan 46 kişi, 2911 sayılı Kanun'un 32/1 maddesi ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 53/1 ve 63. maddeleri

¹¹ 2020/19431 sayılı İddianame, 12 Ekim 2020, s. 2.

¹² *Adı geçen.*

¹³ *Adı geçen.*, s. 2-3.

¹⁴ İstanbul 21. Asliye Ceza Mahkemesi önündeki 2020/559 esas sayılı dava, İstanbul 33. Ağır Ceza Mahkemesinde 25 Mart 2021'de görülen duruşmanın çözümü, s. 15, 18.

¹⁵ Uluslararası Af Örgütü, "[Public Statement – Turkey: Authorities must ensure relatives of forcibly disappeared can continue with their peaceful weekly vigil](#)" (29 Ağustos 2018).

¹⁶ İstanbul 21. Asliye Ceza Mahkemesi önündeki 2020/559 esas sayılı dava, Savunma, paragraf 9.

uyarınca kanuna aykırı toplantı ve yürüyüşlere silahsız katılarak ihtara rağmen kendiliğinden dağılmamakla suçlandı.¹⁷ Katılımcılar, suçlu bulunmaları halinde 6 ay ile 3 yıl arasında değişen hapis cezasına çarptırılabilirler. 18 Kasım 2020 tarihinde İstanbul 21. Asliye Ceza Mahkemesi iddianameyi kabul etti.

15. 25 Mart 2021 tarihinde İstanbul 21. Asliye Ceza Mahkemesi tarafından ceza yargılamasının ilk duruşması görüldü. Duruşmada Sanıkların birçoğu 700. hafta protestosunun barışçıl amaçlı olduğuna ve gösterinin şiddet kullanılarak dağıtıldığına dair beyanda bulundu ve Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 223. maddesinin 9. paragrafı uyarınca beraatlarına hükmedilmesini talep etti. Gerekçeleri arasında barışçıl bir protesto gösterisi olan 700. hafta oturma eyleminin yasaklanmasının Türkiye yasalarına aykırı olması ve ayrıca 2911 sayılı Kanun'un 18. maddesi uyarınca yasağın 24 saat önceden bildirilmemesi yer aldı. Hâkim Naim Atan beraat talebini reddetti.¹⁸
16. Davanın ikinci duruşması 12 Temmuz 2021'de 27. Ağır Ceza Mahkemesi salonunda görüldü. Duruşmada Sanıkların bir kısmı oturma eyleminin amaçları ve eylemde neler olduğuna dair ilave beyanlarda bulundu. Sanıkların yasal savunmalarına yönelik müdahaleler ve Sanıkların mahkeme başkanının dosyadan çekilmesine yönelik taleplerinin reddinin ardından dava ertelendi. Bir sonraki duruşma 24 Kasım 2021'de görülecek.
17. Sanıklara yönelik yargılamayla eş zamanlı olarak Kaymakamlık Kararı da Türkiye'nin idari mahkemelerine taşındı. 19 Ekim 2018 tarihinde İnsan Hakları Derneği Kaymakamlık Kararı'nın iptali için İstanbul 6. İdare Mahkemesinde dava açtı (Dosya No. 2018/1964 E.). Devam eden süreçte konu Anayasa Mahkemesine kadar taşındı ve 6 Ağustos 2021 tarihinde halihazırda Anayasa Mahkemesi önünde beklemekte olan bir bireysel başvuru yapıldı. Sanıkların ceza yargılaması esnasında yaptıkları savunmalara göre, dava sürecinde açıklanan belgelerde Kaymakamlık Kararı aşağıda belirtilen gerekçelerle savunulmaktadır:
 - (a) Davalı idareler ilk olarak Kaymakamlık Kararı'nın gerekçesinin "*önceden bildirim yapılmaması ve sosyal medyada pek çok siyasi parti ve sivil toplum kuruluşunun çağrı yapmış olması nedeniyle 700. hafta etkinliğinin oldukça kalabalık geçeceği kaygısı*" olduğunu belirtmiştir.¹⁹
 - (b) Daha sonra ise, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün bir yazısında bir güvenlik operasyonu sırasında ele geçirilen bazı belgelerin Hanif tugayı isimli silahlı IŞİD oluşumunun İstanbul'da saldırı hazırlığında olduğunu gösterdiği belirtilmiştir

¹⁷ 2020/19431 sayılı İddianame, 12 Ekim 2020, s. 2.

¹⁸ "*We were subjected to violence, the state should have been put on trial*", *bianet* (25 Mart 2021).

¹⁹ İstanbul 21. Asliye Ceza Mahkemesi önündeki 2020/559 esas sayılı dava, Savunma, paragraf 5.

ancak bu belgelerde Cumartesi Anneleri 700. haftasıyla ilişkili bir bilgi yoktur.²⁰ Emniyetin bir başka yazısında ise Twitter üzerinden anonim bir kullanıcı tarafından yapılan ve oturma eyleminin mesajına karşı olduğu anlaşılan bir paylaşım²¹ kaynak gösterilerek protestonun, anlaşıldığı kadarıyla, başkalarını “rahatsız edeceği” endişesinden bahsedilmiştir.²²

18. BHRC ve ARTICLE 19 Galatasaray Meydanı'ndaki Cumartesi Anneleri protestolarının 25 Ağustos 2018'deki gözaltılardan bu yana devam etmediğini anlamaktadır.

Uluslararası insan hakları hukukunun ilgili ilkeleri

19. Bu bölüm, 2020/559 esas sayılı Dava dosyası bağlamında protesto hakkıyla ilgili olan ve Türkiye'nin taraf olduğu Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler insan hakları sistemlerinden kaynaklanan insan hakları hukuku ilkelerini tanımlamaktadır. Rehberlik sağlayabilecek diğer yerel insan hakları rejimlerinden daha kısaca bahsetmeye geçmeden önce, öncelikle Türkiye'nin taraf olduğu Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler insan hakları sistemlerindeki araçlara odaklanmaktadır.

20. Bu uzman görüşünde ele alınan insan hakları sistemlerinde, ‘protesto hakkı,’ başta gelen (ve bu nedenle bu mütalaanın odak noktasını oluşturan) barışçıl toplanma hakkının yanı sıra örgütlenme hakkı, ifade özgürlüğü, siyasi katılım hakkı ve göstericilerin zorla dağıtıldığı ve/veya kolluk kuvvetlerinin müdahalesine maruz kaldığı bazı durumlarda yaşam hakkı ve keyfi tutuklama ve gözaltı ile insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele ve ceza yasağı gibi çok sayıda temel insan hakkının kullanılmasını içerir.

(i) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadı

21. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (“AİHS”) 11(1) maddesi, barışçıl toplanma özgürlüğünü güvence altına almaktadır. Madde 11(2)'ye göre bu hakkın kullanılması, “yasaıyla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarınca yukarıda anılan haklarını kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir.”
22. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (“AİHM”) barışçıl toplanma hakkını demokratik bir toplumda temel bir hak ve sık sık ilişkilendirildiği (ve AİHS'nin 10. maddesiyle düzenlenen) ifade hakkıyla birlikte bu tür bir toplumun temellerinden biri olarak

²⁰ Adı geçen, paragraf 8.

²¹ Adı geçen, paragraf 7.

²² Adı geçen, paragraf 60.

tanımlamıştır. ²³ Aslında AİHM tarafından *Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP)/Türkiye*²⁴ kararında da vurgulandığı üzere, otonom rolü ve özel uygulama alanından bağımsız olarak, 11. madde, aynı zamanda 10. madde ışığında da değerlendirilmelidir. Düşüncelerin korunması ve bunları ifade etme özgürlüğü, 11. maddede güvence altına alınan toplanma ve örgütlenme özgürlüğünün amaçlarından biridir.²⁵

23. AİHM, toplanma hakkının demokrasiyi ve çoğulculuğu ilerletmede oynadığı hayati rolü defalarca vurgulamıştır. ²⁶ Barışçıl toplanma hakkına riayet edilmesi, bir grup insanın genel halkın erişimine açık bir mekânda mevcudiyeti yoluyla ifade edilen bir fikrin ifadesini veya desteklenmesini güvence altına alır. ²⁷ AİHS'nin 11. maddesinin amacı, kamu makamlarının güvence altına alınan hakların kullanılmasına yönelik keyfi müdahalesine karşı önlem almaktır. 11. madde ayrıca Devlet yetkililerine bu hakların etkin bir şekilde kullanılmasını güvence altına almak adına pozitif yükümlülükler yükler. ²⁸ Hem bireysel katılımcıları hem de toplanmayı düzenleyen kişileri korur. ²⁹
24. AİHM *Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü/Bulgaristan* kararında şu saptamayı yapmaktadır:

“Toplanma özgürlüğü ve düşüncelerini bu yolla ifade etme hakkı, demokratik bir toplumun en önemli değerleri arasındadır. Demokrasinin özü, sorunları açık tartışma yoluyla çözme kapasitesidir. Şiddete teşvik veya demokratik ilkelerin inkârı durumları dışında, toplanma ve ifade özgürlüğünü önleyici nitelikteki genel yasaklar ile bastırmaya çalışmak -kullanılan bazı görüş veya kelimeler yetkililere ne kadar sarsıcı ve kabul edilemez görünse ve yapılan talepler ne kadar gayrimeşru da olsa- demokrasiye zarar verir ve hatta çoğu zaman onu tehlikeye düşürür. Hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik bir toplumda, mevcut düzene karşı gelen ve hayata geçirilmesi barışçıl yollarla desteklenen siyasi fikirler için toplanma hakkından faydalanma suretiyle ve farklı yasal yollarla ifade edilebilme imkânı tanınmalıdır.”³⁰

25. AİHM, AİHS'yi siyasi açıklamaların veya kamuoyunu ilgilendiren ciddi meselelerle ilgili ifadelerin daha fazla korunmasını gerektirdiği şeklinde yorumlamıştır.³¹ Ayrıca, hemen hemen hiçbir koşulda yetkililerin, protestonun mesajına katılmadıkları

²³ *Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya*, no. 37553/05, 15 Ekim 2015, paragraf 91.

²⁴ *Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP)/Türkiye* [BD], no. 23885/94, 8 Aralık 1999, paragraf 37.

²⁵ *Ezelin/Fransa*, no. 11800/85, 26 Nisan 1991, paragraf 37.

²⁶ *Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü/Bulgaristan*, no. 29221/95 ve 29225/95, 20 Ekim 2001, paragraf 88.

²⁷ *Tatar ve Faber/Macaristan*, no. 26005/08 ve 26160/08, 12 Haziran 2012, paragraf 38.

²⁸ *Oya Ataman/Türkiye*, no. 74552/01, 5 Aralık 2006, paragraf 36.

²⁹ *Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya*, no. 37553/05, 15 Ekim 2015, paragraf 91.

³⁰ *Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü/Bulgaristan*, no. 29221/95 ve 29225/95, 2 Ekim 2001, paragraf 98.

³¹ *Primov ve Diğerleri/Rusya*, no. 17391/06, 12 Haziran 2014, paragraf 134. Ayrıca bkz. *Sürek/Türkiye (no. 1)*, no. 26682/95, paragraf 61.

gerekçesiyle protestoya müdahale etmelerine izin verilmemektedir. *Primov ve diğçerleri/Rusya* kararında AİHM şöyle demektedir:

“Ülkedeki veya yerel düzeydeki siyasi yaşamla ilgili halka açık etkinlikler için [11. madde] kapsamında daha güçlü bir koruma öngörölmelidir ve bir toplantının, katılımcılarının iletmek istedikleri mesajın özü nedeniyle kanunen yasaklanabileceğı durumlar nadirdir. Hükümet, bir gösteriyi, göstericilerin ‘mesajının’ yanlış olduğı gerekçesiyle yasaklama yetkisine sahip olmamalıdır. Bu durum, özellikle de kamuya açık bir toplantıya izin verme veya vermeme yetkisine sahip makamın eleştirinin temel hedefi olduğı hallerde söz konusu olmaktadır. ... Toplantı özgürlüğüne yönelik içeriğe dayalı kısıtlamalar, Mahkeme tarafından en ciddi şekilde incelemeye tabi tutulmalıdır.”³²

26. Madde 10(1) ve 11(1)'de belirtilen haklar nitelikli haklardır ve dolayısıyla sırasıyla Madde 10(2) ve 11(2)'ye göre sınırlandırılabilirler. Madde 11(2)'deki “sınırlamalar” terimi, AİHM tarafından, bir toplantıyı dağıtmak veya katılımcıların tutuklanması için alınan tedbirler de dahil olmak üzere, toplantı öncesinde veya sırasında alınan tedbirlerin yanı sıra toplantının katılımcılarına yönelik cezai yaptırım uygulanması gibi sonradan alınan tedbirleri de kapsadığı şeklinde yorumlanmıştır.³³ Bu tür kısıtlamalar, “kanunla öngörölmüş” olmadıkça, Madde 11(2)'de bütünü sayılan gerekçeler kapsamında meşru bir amaç gütmedikçe ve söz konusu amacın gerçekleştirilmesi için “demokratik bir toplumda gerekli” olmadıkça, 11. maddenin ihlalini teşkil edecektir.³⁴ Bu bağlamda Mahkeme, ulusal makamların 11. maddede yer alan ilkelerle uyumlu standartlar uygulamasını ve kararlarını ilgili olayların kabul edilebilir bir değerlendirmesine dayandırmasını şart koşar.³⁵
27. Bir toplantının zaman ve mekânının katılımcıları için özel bir önem taşıdığı durumlarda, zaman veya mekânın değiştirilmesine yönelik bir karar alınması katılımcıların toplantı özgürlüğüne bir müdahale teşkil edebilir.³⁶
28. Bir protesto gösterisinin resmi bildirim veya izin olmaksızın gerçekleşmesi, gösterinin Madde 11(1)'in sağladığı korumadan mahrum bırakılmasına yol açmaz.³⁷ Önceden bildirim zorunluluğı, her ne kadar AİHS'ye otomatik olarak aykırı olmasa da “barışçıl toplanma özgürlüğüne gizli bir engel teşkil etmemelidir.”³⁸ AİHM, “kanuna aykırı bir durumun toplanma özgürlüğüünün ihlalini haklı çıkarmadığını”³⁹ ve önceden bildirim

³² *Primov ve diğçerleri/Rusya*, no. 17391/06, 12 Haziran 2014, paragraf 135. Ayrıca bkz. *Navalnyy/Rusya*, no. 29580/12, 36847/12, 11252/13, 15 Kasım 2018, paragraf 136.

³³ *Adı geçen*, paragraf 100.

³⁴ *Vyerentsov/Ukrayna*, no. 20372/11, 11 Nisan 2013, paragraf 51.

³⁵ *Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Diğçerleri/Türkiye*, no. 19392/92, 30 Ocak 1998, paragraf 47.

³⁶ *Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü/Bulgaristan*, no. 29221/95 ve 29225/95, 2 Ekim 2001, paragraf 79, 80.

³⁷ *G./Almanya*, no. 13079/97, 6 Mart 1989 tarihli Komisyon kararı, DR 60, s. 256.

³⁸ *Samüt Karabulut/Türkiye*, no. 16999/04, 27 Ocak 2009, paragraf 35; *Balçık ve Diğçerleri/Türkiye*, no. 25/02, 29 Kasım 2007, paragraf 49.

³⁹ *Oya Ataman/Türkiye*, no. 74552/01, 5 Aralık 2006, paragraf 39; *Samüt Karabulut/Türkiye*, no. 16999/04, 27 Ocak 2009, paragraf 35.

zorunlu kılan kuralların uygulanmasının “başı başına bir amaç haline gelemeyeceğini”⁴⁰ defalarca vurgulamıştır. Göstericilerin şiddet eylemlerinde bulunmadığı durumlarda, kamu makamlarının belirli bir hoşgörü göstermesi gerekmektedir. Barışçıl bir gösteriyi yalnızca önceden bildirimde bulunulmaması nedeniyle dağıtmak orantısız olabilir.⁴¹

29. AİHM'nin yerleşik içtihadı, bir gösteri için önceden izin alınmamış ya da bildirim yapılmamış olmasının yetkililere gösteriyi dağıtmak konusunda sınırsız yetki vermediğini tespit etmektedir. AİHM, yetkili makamların gösteriye neden izin verilmediğini, sağlanacak kamu yararının ne olduğunu ve gösterinin ne tür risklere yol açacağını tespit etmek zorunda olduklarını belirtmiştir.⁴² Bir toplantıya toplantıyı dağıtma şeklinde yapılan müdahale, ancak kanunla öngörülmüş ciddi risklerin bulunması gibi belirli ve kanıtlanmış önemli gerekçelerle haklı görülebilir.⁴³ Ayrıca, polisin gösteriyi dağıtırken kullandığı yöntemler müdahalenin orantılılığını değerlendirmede önemli bir faktördür.⁴⁴ Bir toplantının dağıtılması ancak katılımcılara görüşlerini yeterince dile getirme imkânı tanınmış olması durumunda haklı görülebilir.⁴⁵
30. Şiddet içeren bir eylem ve/veya şiddete teşvik ve/veya demokratik ilkelerin herhangi bir biçimde inkarına dair gözlemlenebilir bir riskin yokluğu, toplanma yasağının meşru olmadığına dair güçlü bir gösterge teşkil eder.⁴⁶ AİHS'nin 11. maddesinin korumasından yararlanabilmek için, (i) bir toplanmanın barışçıl amaçlı olup olmadığı ve düzenleyenlerin şiddet içerikli niyetinin olup olmadığı; (ii) hakkına müdahalede bulunan belirli bir katılımcının toplantıya katılırken şiddet niyetinin olup olmadığı; ve/veya (iii) belirli bir katılımcıya yöneltilen suçlamaların bedensel zarar vermeyi içerip içermediği hususları değerlendirilmelidir.⁴⁷ Toplantıyı düzenleyen şahısların şiddet içerikli niyetle hareket ettiğini kanıtlama sorumluluğu yetkililere aittir.⁴⁸
31. Barışçıl bir toplanmaya katılım nedeniyle gözaltına alınma ve cezai kovuşturma 11. maddeye müdahale teşkil eder.⁴⁹ İzin verilmemiş toplantılar düzenleme veya bunlara

⁴⁰ *Kudreivičius ve Diğerleri/Litvanya*, no. 37553/05, 15 Ekim 2015, paragraf 150.

⁴¹ *Kudreivičius ve Diğerleri/Litvanya*, no. 37553/05, 15 Ekim 2015, paragraf 150; *Bukta ve Diğerleri/Macaristan*, no. 25691/04, 17 Temmuz 2007, paragraf 35, 36; *Berladir ve Diğerleri/Rusya*, no. 34202/06, 10 Temmuz 2012, paragraf 43.

⁴² *Primov ve diğerleri/Rusya*, no. 17391/06, 16 Haziran 2014, paragraf 119.

⁴³ *Navalnyy/Rusya*, no. 29580/12, 36847/12, 11252/13, 15 Kasım 2018, paragraf 137.

⁴⁴ *Kudreivičius ve Diğerleri/Litvanya*, no. 37553/05, 15 Ekim 2015, paragraf 151.

⁴⁵ *Eva Molnar/Macaristan*, no. 10346/05, 7 Ekim 2008, paras. 42, 43.

⁴⁶ *Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü/Bulgaristan*, no. 29221/95 and 29225/95, 2 Ekim 2001, paragraf 97, 98; *Ivanov ve Diğerleri/Bulgaristan*, no. 46336/99, 24 Şubat 2005, paragraf 64.

⁴⁷ *Gülcü/Türkiye*, no. 17526/10, 19 Ocak 2016, paragraf 97.

⁴⁸ *Hristiyan Demokratik Halk Partisi/Moldova (no. 2)*, no. 25196/04, 2 Şubat 2010, paragraf 23.

⁴⁹ *Mkrtychyan/Ermenistan*, no. 6562/03, 11 Ocak 2007, paragraf 37; *Galstyan/Ermenistan*, no. 26986/03, 15 Kasım 2007, paragraf 102; *Osmani/Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya*, no. 50841/99 (dec.), 11 Ekim 2001; *Gafgaz Mammadov/Azərbaycan*, no. 60259/11, 15 Ekim 2015, paragraf 50; *Gülcü/Türkiye* no. 17526/10, 19 Ocak 2016, paragraf 102.

katılma nedeniyle cezai yaptırım uygulanması “*özel gerekçe*” gerektirir.⁵⁰ Göstericilerin şiddete yönelmediği barışçıl toplantılara kamu makamlarının belirli ölçüde hoşgörü göstermeleri gerekmektedir, aksi takdirde 11. madde ile güvence altına alınan toplanma hakkının özüne halel gelmiş olur.⁵¹ AİHM, barışçıl gösterilerin cezai yaptırım ve özgürlükten yoksun bırakma tehdidine tabi olmaması gerektiği ve şiddet içermeyen davranışlar nedeniyle özgürlükten yoksun bırakma içeren davaları “*özellikle daha ayrıntılı bir incelemeye*” tabi tutacağı hususlarında son derece kararlıdır.⁵² Bir müdahalenin orantılılığını değerlendirirken, “*caydırıcı etkisi*” dikkate alınmalıdır. Bir toplantıyı güç kullanarak dağıtmak, düzenleyenlerin ve katılımcıların gözaltına alınması, tutuklanması ve yargılanması gibi önlemler, benzer etkinliklere katılımı caydırabilir ve hatta ilgili fikirlerin dile getirilmesini engelleyebilir.⁵³

32. 11. madde, barışçıl toplanma hakkının kullanılmasına keyfi müdahaleleri yasaklamanın yanı sıra, toplanma özgürlüğünün kullanımını etkileyen şiddet olaylarını soruşturma ve göstericilere karşı suç işleyenleri kovuşturma yükümlülüğü de getirmektedir.⁵⁴ Madde aynı zamanda toplantının barışçıl bir şekilde sürdürülmesi, kargaşanın önlenmesi ve dahil olan tüm vatandaşların güvenliğinin sağlanmasına yönelik sorumluluk da yüklemektedir. Yetkililer, gerginlikleri engellemek amacıyla protesto gösterisinin liderleriyle iletişimi sürdürmekle yükümlüdür.⁵⁵
33. İfade veya örgütlenme özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar ve hukuka aykırı gözaltı işlemleri ilgili Devletin AİHS'nin “*Sözleşme hükümleri ile izin verilen kısıtlamalar öngörüldükleri amaç dışında uygulanamaz*” hükmünü içeren 18. maddesini ihlal ettiği sonucuna varılmasına yol açabilir. 18. madde ihlaline ilişkin bir bulgu, Devletin Sözleşme'nin maddi ihlalinin ardında yatan güdüsüne dair vahim bir bulgudur.⁵⁶
34. Türkiye ile ilgili iki kritik davada AİHM yetkililerin baskın bir gizli amaç gütmeleri nedeniyle 18. maddenin ihlal edildiğine hükmetti. Kavala davasında AİHM, “[*Osman Kavala*] aleyhine alınan tedbirlerin, bir STK aktivisti ve insan hakları savunucusu olarak onu susturmak, diğer kişileri bu tür faaliyetlerden caydırmak ve ülkedeki sivil toplumu felç etmek yönünde gizli bir amaca yönelik olduğuna” karar vermiştir.⁵⁷ Demirtaş kararında ise AİHM şöyle demektedir:

⁵⁰ *Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya*, no. 37553/05, 15 Ekim 2015, paragraf 146; *Rai ve Evans/Birleşik Krallık (dec.)*, no. 26258/07 ve 26255/07, 7 Eylül 2009.

⁵¹ *Balçık ve Diğerleri/Türkiye*, no. 25/02, 29 Kasım 2007, paragraf 52; *Zakharov ve Varzhabetyan/Rusya*, no. 35880/14 75926/17, 13 Ekim 2020, 2020, paragraf 90.

⁵² *Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya*, no. 37553/05, 15 Ekim 2015, paragraf 146.

⁵³ *Balçık ve Diğerleri/Türkiye*, no. 25/0229 Kasım 2007, paragraf 41.

⁵⁴ *Promo Lex ve Diğerleri/Moldova*, no. 42757/09, 24 Şubat 2015, paragraf 23; *Alekseyev/Russia*, no. 4916/07, 25924/08, 14599/09, 21 Ekim 2010, paragraf 76.

⁵⁵ *Frumkin/Rusya*, no. 74568/12, 5 Ocak 2016, paragraf 129 (Mahkeme burada Venedik Komisyonunun Barışçıl Toplantı Özgürlüğüne İlişkin Kılavuz'una atıfta bulunmuştur).

⁵⁶ *Navalnyy/Rusya*, no. 29580/12, 36847/12, 11252/13, 15 Kasım 2018, paragraf 165.

⁵⁷ *Kavala/Türkiye*, no. 28749, 11 Mayıs 2020, paragraf 224.

“Başvuranın tutuklanması ve tutukluluk halinin devamı, sadece binlerce seçmeni Mecliste temsil edilmekten mahrum bırakmamış, aynı zamanda halkın tamamına tehlikeli bir mesaj göndererek özgür demokratik tartışmanın kapsamını önemli ölçüde azaltmıştır. Bu unsurlar ışığında, Mahkeme, yetkililerin başvuranın tutukluluk haline ilişkin olarak ileri sürdüğü amaçların sadece gizli bir siyasi amaca yönelik bir kılıf olduğu [ve] ... [başvuranın tutukluluğunun] çoğulculuğun bastırılması ve demokratik toplum kavramının temelinde yer alan siyasi tartışma özgürlüğünün sınırlandırılması gizli amacını taşıdığı sonucuna varmaktadır.”⁵⁸

35. Dolayısıyla, Devletin 11. maddede düzenlenen toplanma özgürlüğü veya ifade haklarını, katılımcıları kamuya açık bir şekilde ve barışçıl olarak ifade etmeye çalıştıkları bireysel veya kolektif (eleştirel) görüşleri nedeniyle susturmak, cesaretlerini kırmak veya cezalandırmak amacıyla sınırlandıramayacağı izahatın varestedir.
36. BHRC ve ARTICLE 19 son olarak, Avrupa Konseyi Üye Devletlerinin yerel mahkemelerinin, protesto hakkına ilişkin ceza davalarıyla ilgili olanlar da dahil olmak üzere, kendi prosedür ve kararlarının AİHS standartlarına uyumlu olmasını sağlamada önemli bir rol oynadığını not etmektedir. Örneğin, 2021’de Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi, silah ticaretini protesto ederken bir otoyolu trafiğe kapatan çok sayıda kişinin mahkumiyetlerini, mahkumiyetlerin, özellikle göstericilerin barışçıl niyetleri göz önüne alındığında, kişilerin ifade özgürlüğü ve toplanma haklarına orantısız bir müdahale teşkil ettiği gerekçesiyle iptal etmiştir. Yüksek Mahkeme bunu yaparken, iç ceza hukukunun ilgili hükmünün AİHS ile uyumlu olarak okunması gerektiğini teyit etmiştir.⁵⁹

(ii) *Diğer Avrupa Konseyi belgeleri*

a. Barışçıl Toplantı Özgürlüğüne İlişkin Kılavuz

37. Temmuz 2020’de Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (“**Venedik Komisyonu**”) ve AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu, Barışçıl Toplantı Özgürlüğüne İlişkin Kılavuz’un üçüncü baskısını (“**Kılavuz**”) yayımladı.⁶⁰ Kılavuz, barışçıl toplanma özgürlüğünün “*demokratik, hoşgörülü ve çoğulcu bir toplumun temellerinden biri*” ve kamu görevlileri ile hükümet yetkililerinin hesap verebilirliğini sağlamaya yönelik bir mekanizma olduğunu ifade etmektedir.⁶¹

⁵⁸ Demirtaş/Türkiye (no. 2) [BD], no. 14305/17, 22 Aralık 2020, paragraf 436–437.

⁵⁹ Director of Public Prosecutions/Ziegler ve Ors [2021] UKSC 23, [2021] 3 WLR 179, paragraf 80–87.

⁶⁰ Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu ve AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu, [Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly](#) (3. baskı, 15 Temmuz 2020).

⁶¹ Adı geçen, paragraf 1–2.

38. Kılavuz'a göre, "şiddete başvurma veya şiddete teşvik etme niyetine dair ikna edici kanıtlar" bulunmadıkça, bir toplantının barışçıl olduğu varsayılmalıdır.⁶² Ayrıca, başkalarını rahatsız veya rencide eden ve hatta iç hukuka göre 'kanuna aykırı' olan bir toplantı yine de barışçıl (ve dolayısıyla uluslararası insan hakları hukuku kapsamında güvence altına alınmış) olabilir.⁶³
39. Bir toplantı, "kanunda resmi bir temeli olan," bir veya birden fazla açıkça sıralanmış (ve "dar anlamda yorumlanması" gereken) gerekçeye dayanan ve meşru bir amaca ulaşmak için gerekli ve orantılı olan kısıtlamalara tabi olabilir.⁶⁴ Bir Devletin "[bir toplantının] iletmek istediği mesajın/mesajların içeriğine" veya "yetkililerin belirli bir protestonun içeriğiyle ilgili kendi karşıt görüşlerine" dayalı bir kısıtlama getirmesi kabul edilemez.⁶⁵
40. Kılavuz'a göre, kolluk kuvvetleri, "kesinlikle kaçınılmaz" olmadıkça, toplantılarda güç kullanmamalıdır.⁶⁶
41. Kılavuz, bir Devletin barışçıl bir toplantıyı düzenleyenler ile toplantının katılımcılarına ceza uygulama yetkisinin sınırlamalara tabi olduğunun altını çizmektedir. Kılavuz'da kitlesel tutuklamalardan kaçınılması ve bir toplantıyla ilgili bildirim yapılmamasına ilişkin herhangi bir suçun hapis veya ağır para cezası ile cezalandırılmaması gerektiği vurgulanmaktadır.⁶⁷ Barışçıl bir toplantıya katılanlar, yalnızca toplantıya katıldıkları için, özgürlükten yoksun bırakma şöyle dursun, herhangi bir cezai yaptırıma tabi tutulmamalıdır.⁶⁸ Ayrıca, barışçıl toplantı hakkı ve ilgili diğer hakların kullanılması üzerinde caydırıcı bir etkisi olabileceğinden, "gereksiz veya orantısız olarak sert yaptırımlardan" kaçınılmalıdır.

b. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi ve Parlamenter Meclisi

42. Oya Ataman davalar grubu, başvuruçuların toplantı haklarının ihlali ve/veya kötü muameleye maruz bırakılmaları veya kolluk kuvvetleri tarafından barışçıl gösterilerin aşırı güç kullanılarak dağıtılması esnasında yakınlarının ölmesine dair davalardan oluşmaktadır.
43. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi bu alanda bir yapısal sorun bulunduğunu tespit etmiştir. Komite, 14-16 Eylül 2021 tarihinde düzenlenen 1411'inci toplantısında "Türkiye'de barışçıl toplantı özgürlüğünün kullanımının temin edilmesi için yasal reformun kaçınılmaz" olduğunu ve "Komitenin bu yöndeki açık işaretlerine rağmen bu grupta yer alan davaların gözden geçirildiği son oturumdan bu yana yasal reform hakkında herhangi bir taslak

⁶² Adı geçen, paragraf 19.

⁶³ Adı geçen.

⁶⁴ Adı geçen, paragraf 28-29.

⁶⁵ Adı geçen, paragraf 30.

⁶⁶ Adı geçen, paragraf 31.

⁶⁷ Adı geçen, paragraf 36.

⁶⁸ Adı geçen, paragraf 226.

hazırlanmamasından üzüntü duyduğunu” belirtmiş ve “yetkilileri, hükümlerini AİHM ve Anayasa Mahkemesi içtihadıyla uyumlu hale getirmek amacıyla, 2911 sayılı Kanun’da değişiklik yapmaya güçlü bir biçimde davet etmiştir.”⁶⁹ Komite ayrıca yetkililere göz yaşartıcı gaz ve diğer kitle kontrol silahlarının kullanımına ilişkin 2016 tarihli genelgeyi gözden geçirme çağrısında bulunmuştur.⁷⁰

44. Komite ayrıca yetkilileri; (i) kolluk kuvvetleri tarafından gösteri ve toplantıları dağıtmak amacıyla yapılan ve göz yaşartıcı gaz ve diğer kitle kontrol silahlarının kullanıldığı müdahaleler; (ii) 2911 sayılı Kanun’un gereksinimlerini karşılamamasına rağmen polis müdahalesi olmadan gerçekleşmesine izin verilen protestolar ve (iii) 2911 sayılı Kanun’a muhalefetle ilişkili olarak yürütülen cezai ve idari kovuşturmalar ve verilen mahkûmiyetlerin sayısı hakkında ayrıntılı bilgi sunmaya devam etmeye davet etmiştir.⁷¹

c. Avrupa Komisyonunun 2020 Türkiye Raporu

45. Avrupa Komisyonu, 6 Ekim 2020 tarihli raporunda, toplantı özgürlüğüne ilişkin yasal çerçeve ve uygulamanın Türkiye Anayasası, Avrupa standartları ve Türkiye için bağlayıcı olan uluslararası sözleşmelere aykırı olduğunu belirtmektedir. Raporunda özellikle barışçıl gösterilere yönelik tekrarlayan yasaklar, orantısız müdahaleler ve aşırı güç kullanımı ile göstericiler hakkında “terörle ilişkili faaliyetlerde bulunma” suçlamalarına dayandırılan soruşturmalar, kovuşturmalar ve idari para cezalarının varlığı not edilmiştir.⁷²

(iii) **Birleşmiş Milletler standartları**

a. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi

46. (Türkiye tarafından 23 Eylül 2003’te onaylanan) Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin (“ICCPR”) 21. maddesi şöyle der:

“Barışçıl bir biçimde toplanma hakkı hukuk tarafından tanınır. Bu hakkın kullanılmasına ulusal güvenliği veya kamu güvenliğini, kamu düzenini (ordre public), sağlık veya ahlaki veya başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma amacı taşıyan, demokratik bir toplumda gerekli bulunan ve hukuka uygun olarak getirilen sınırlamaların dışında başka hiçbir sınırlama konamaz.”

47. 23 Temmuz 2020 tarihinde, BM İnsan Hakları Komitesi tarafından (“BM İHK”) barışçıl toplantı hakkına (21. madde) ilişkin Genel Yorum No. 37 (2020) yayımlandı.⁷³ Bu belge, Komitenin, barışçıl toplantı hakkının kapsamı ve Devletlerin bu hakkın

⁶⁹ [1411. toplantıda alınan Bakanlar Komitesi Kararı](#), 14–16 Eylül 2021, paragraf 5.

⁷⁰ *Adı geçen*, paragraf 6.

⁷¹ *Adı geçen*, paragraf 8.

⁷² [SWD\(2020\)355](#), 6 Ekim 2020, p. 37.

⁷³ [UN Doc. CCPR/C/GC/37](#) (17 Eylül 2020).

korunması için eşlik eden yükümlülüklerine dair güncel ve konsolide edilmiş görüşlerini içermektedir.⁷⁴ Genel Yorum No. 37, barışçıl toplantı hakkını “demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve çoğulculuk ilkelerine dayalı katılımcı yönetim sisteminin esas temeli” olarak tanımlar ve “[b]arışçıl toplanma hakkının temin edilmemesi ve bu hakka saygı gösterilmemesi, baskının tipik bir göstergesidir” der.⁷⁵

48. BM İHK, Genel Yorum No. 37’de, “siyasi söylemin bir ifade biçimi olarak özel bir koruma altında olduğu göz önüne alındığında, siyasi mesaj taşıyan toplantıların yüksek düzeyde barındırma ve korumadan yararlanması gerektiği aşikardır” ifadelerini kullanır.⁷⁶ Barışçıl toplanmalar, “tartışmalı fikir veya hedefler güttüklerinde” bile korunur.⁷⁷
49. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin 21. maddesi bağlamında bir toplanma, “katılımcıların, yaralanma, ölüm veya mülke ciddi zarar ile sonuçlanabilecek şekilde başkalarına karşı fiziksel güç kullanması” anlamında şiddet içermediği sürece “barışçıldır.”⁷⁸ Toplanmaların barışçıl olduğu varsayılmalıdır.⁷⁹
50. 21. madde devletlere, barışçıl toplanmalara, (örneğin) barışçıl toplanmaları “zorunlu gerekçe olmaksızın” yasaklama veya dağıtma gibi müdahalelerden kaçınma şeklinde bir ‘negatif yükümlülük’ yüklemektedir.⁸⁰ Müdahale “içerikten bağımsız” olmalı, yani toplantıyı, toplantının iletmeye çalıştığı mesaj temelinde hedef almamalıdır.⁸¹
51. 21. madde, barışçıl toplanma hakkına yönelik olası kısıtlamaların gerekçelerini ortaya koymaktadır. Bu gerekçeler teferruatlı ve eksiksizdir ve “dar anlamıyla uygulanmalıdır.”⁸² Barışçıl toplanma hakkına yönelik bir müdahalenin hukuki olabilmesi için kanunilik koşulunu karşılaması ve ayrıca açık ve net bir biçimde sıralanmış kısıtlama gerekçelerinden en azından birinin yerine getirilmesi açısından hem gerekli hem de orantılı olmalıdır (“acil bir toplumsal ihtiyaçtan” kaynaklanma).⁸³ Dahası, kısıtlama orantılı olmalıdır; bunu sağlamak için, “müdahalenin yapısı ve hakkın kullanımına verebileceği zarar ile müdahalenin gerekçesi açısından elde edilecek fayda karşılaştırılarak değerlendirme yapılmalıdır.”⁸⁴ Toplanma yasağı “son çare” olarak düşünülmeli ve her zaman öncelikle daha az müdahaleci önlemler uygulanmalıdır.⁸⁵

⁷⁴ Genel Yorum No. 37, Barışçıl Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü Özel Raportörü tarafından ayrıca açıklanan görüşleri de yansıtır: bkz, örneğin, [Report of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association, Maina Kiai](#), UN Doc. A/HRC/23/39 (24 Nisan 2013), paragraf. 43–78.

⁷⁵ BM İHK, [Barışçıl Toplantı Hakkına \(21. madde\) İlişkin Genel Yorum No. 37 \(2020\)](#), UN Doc. CCPR/C/GC/37 (17 Eylül 2020), paragraf 1–2.

⁷⁶ *Adı geçen*, paragraf 32.

⁷⁷ *Adı geçen*, paragraf 7.

⁷⁸ *Adı geçen*, paragraf 15.

⁷⁹ *Adı geçen*, paragraf 17.

⁸⁰ *Adı geçen*, paragraf 23.

⁸¹ *Adı geçen*, paragraf 26.

⁸² *Adı geçen*, paragraf 8, 41.

⁸³ *Adı geçen*, paragraf 36, 40.

⁸⁴ *Adı geçen*, paragraf 40.

⁸⁵ *Adı geçen*, paragraf 37.

Aynı şekilde, bir toplantı, ancak toplantının barışçıl niteliğini kaybetmesi ya da daha orantılı tedbirlerin yetersiz kalacağı “*yakın bir ciddi şiddet tehdidinin bulunduğu dair kesin kanıt*” bulunması gibi istisnai durumlarda dağıtılabilir.⁸⁶

52. BM İHK'ya göre, toplanmalar, özellikle gösterinin zamanlaması ya da sıklığının “*gösterinin amacı açısından önemli bir rol oynadığı*” durumlarda, “*sadece düzenlenme sıklıkları*” nedeniyle sınırlandırılmaz.⁸⁷ Benzer şekilde, barışçıl toplanmanın gerçekleşebileceği mekanlar spesifik bir gerekçe olmadan kısıtlanamaz.⁸⁸
53. Kısıtlamalar, “*hakkın özüne zarar vermemeli, insanları toplantılara katılmaktan vazgeçirme amacıyla olmamalı ya da caydırıcı etkiye sebep olmamalıdır.*”⁸⁹ Kısıtlamalar, “*otoriteye karşı gelen söylemleri bastırmak*” için bahane olarak kullanılmamalıdır.⁹⁰ ICCPR kapsamında korunan bir davranışı bastırmak için cezai yaptırım uygulanamaz ve cezai yaptırım her koşulda orantılı olmalıdır.⁹¹
54. Bir Devletin, barışçıl toplantıların sorunsuz bir şekilde yürütülmesini kolaylaştırmada yetkililere yardımcı olması amacıyla ve gerekli olduğu ölçüde bildirimle ilgili şartlar koymasına izin verilir. Ancak, bildirim şartı “*barışçıl toplantıları önlemek için kötüye kullanılmamalıdır.*”⁹² Yaklaşan bir toplantının yetkililere bildirilmemesi, toplantıya katılımı hukuka aykırı hale getirmez ve toplantıyı dağıtmak veya katılımcıları cezalandırmak için bir dayanak olarak kullanılamaz.⁹³
55. Barışçıl bir toplantının diğer kişilerin olumsuz ve hatta şiddet içeren tepkisine neden olma ihtimali, barışçıl toplanma hakkının kısıtlanmasını haklı çıkarmaz. Devletler, haklarını kullanan katılımcıları korumak amacıyla gerekli tüm makul tedbirleri almakla yükümlüdür.⁹⁴
56. BM İHK, barışçıl toplanma hakkının, Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 19. maddesiyle güvence altına alınan ifade özgürlüğü hakkı gibi diğer insan haklarıyla örtüştüğü görüşündedir.⁹⁵ 19. Madde Hakkında Genel Yorum No. 34: Düşünce ve ifade özgürlükleri adlı belgesinde BM İHK, ifade özgürlüğü hakkı üzerindeki herhangi bir kısıtlamanın “*hakkın kendisini tehlikeye atmaması*” ve -barışçıl toplanma hakkına yönelik kısıtlamalarda olduğu gibi- “*kanunla öngörülmesi*” olması,

⁸⁶ *Adı geçen*, paragraf 85.

⁸⁷ *Adı geçen*, paragraf 54.

⁸⁸ *Adı geçen*, paragraf 55–56.

⁸⁹ *Adı geçen*, paragraf 36.

⁹⁰ *Adı geçen*, paragraf 49.

⁹¹ *Adı geçen*, paragraf 67.

⁹² *Adı geçen*, paragraf 70.

⁹³ *Adı geçen*, paragraf 71.

⁹⁴ *Adı geçen*, paragraf 27.

⁹⁵ Madde 19(2) şöyle der: “*Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak bir kimsenin ülke hudutlarıyla sınırlanmaksızın sözlü, yazılı veya basılı veya sanatsal ürün şeklinde veya kendi tercih ettiği başka bir iletişim vasıtasıyla her türlü bilgi ve düşüncüyü arama, edinme ve ulaştırma özgürlüğünü de içerir.*”

açıkça sıralanmış belirli bir gerekçeye göre uygulanması ve “sıkı gereklilik ve orantılılık testlerinden geçmesi” gerektiğini belirtmektedir.⁹⁶

b. Diğer Birleşmiş Milletler organları

57. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, protesto hakkına dair çeşitli kararlar almıştır. Örneğin, Temmuz 2020 tarihli “Barışçıl gösteriler bağlamında insan haklarının savunulması ve korunması”⁹⁷ başlıklı kararında, Konsey, “dünyanın her yerinde, kişi ve grupların yalnızca bir gösteri düzenledikleri ya da bu gösteriye katıldıkları için suçlu gibi gösterilmeleri”⁹⁸ ve “barışçıl gösterilere, kolluk güçlerince hukuka aykırı biçimde güç kullanımı, gözaltı ve tutuklamalar da dahil olmak üzere baskı ile karşılık verildiği durumlar”⁹⁹ nedeniyle endişe beyan etmiştir. Konsey Devletlere;

*“barışçıl toplanma, ifade ve örgütlenme özgürlüğü haklarına ilişkin ulusal mevzuat ve prosedürlerinin uluslararası insan hakları yükümlülükleri ile uyumlu olmasını temin etmeyi de içerecek şekilde, kişi ve grupların barışçıl toplanma, ifade ve örgütlenme özgürlüğü haklarını hem çevrimiçi hem de çevrimdışı olarak kullanmaları için güvenli ve elverişli bir ortamı desteklemeleri, bu hakların kullanımı lehine açık ve net bir karine oluşturmaları, ve bunların etkin bir biçimde uygulanması” için çağrıda bulunmuştur.*¹⁰⁰

58. 2016 yılında, Barışçıl Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü Özel Raportörü ile Yargısız ve Keyfi İnfazlar Özel Raportörü, İnsan Hakları Konseyine toplanmaların uygun biçimde yönetilmesine dair bir ortak rapor sunmuştur.¹⁰¹ Bu ortak raporda şu saptamalara yer verilmektedir:

- (a) Uluslararası hukuk, “barışçıl toplantılara katılmanın devredilemez bir hak olduğunu” ve barışçıl toplanma özgürlüğünün “bir ayrıcalık değil, bir hak” olduğunu kabul eder;¹⁰²

⁹⁶ [UN Doc. CCPR/C/GC/34](#) (12 Eylül 2011), paragraf 21–22.

⁹⁷ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi, “[The promotion and protection of human rights in the context of peaceful protests](#)”, UN Doc A/HRC/44/L.11 (13 Temmuz 2020).

⁹⁸ *Adı geçen*, önsöz.

⁹⁹ *Adı geçen*, paragraf 2.

¹⁰⁰ *Adı geçen*, paragraf 4.

¹⁰¹ [Joint report of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association and the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions on the proper management of assemblies](#), UN Doc. A/HRC/31/66 (4 Şubat 2016). Ayrıca bkz. [Report of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association, Maina Kiai](#), UN Doc. A/HRC/23/39 (24 Nisan 2013), paragraf 43–78.

¹⁰² [Joint report of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association and the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions on the proper management of assemblies](#), UN Doc. A/HRC/31/66 (4 Şubat 2016), paragraf 18, 21.

- (b) Bu özgürlüğün kullanılması, fiilen resmi izin şartı işlevi gören veya gösterileri içerik temelinde düzenlemeye tabi tutmanın bahanesi olan bir bildirim şartına tabi olmamalıdır;¹⁰³
- (c) *“Hiç kimse yalnızca barışçıl bir gösteri düzenleme veya bu gösteriye katılma eyleminden dolayı cezai, hukuki veya idari olarak sorumlu tutulmamalıdır;”*¹⁰⁴
- (d) Hak üzerindeki her türlü kısıtlama uluslararası insan hakları hukukunun gereklerine uygun olmalı ve *“hakkın özüne zarar vermemelidir;”*¹⁰⁵
- (e) Bir toplantıyı kısıtlamak için güvenlik veya kamu düzeni endişelerinin gerekçe olarak kullanıldığı durumlarda, Devlet *“tehdidin kesin yapısını ve ilgili spesifik riskleri ispat etmelidir;”*¹⁰⁶ ve
- (f) Gösteriye katılanlara yönelik herhangi bir toplu gözaltı işlemi özel bir incelemeye tabi olmalıdır. Bilhassa:

*“Hiç kimse keyfi olarak gözaltına alınamaz veya tutuklanamaz. ... Göstericilerin, örneğin yapay, mantıksız veya orantılı olmayan suçlamalarla, barışçıl toplanma özgürlüğü hakkının kullanılmasını engellemek veya bu hakkın kullanımını cezalandırmak için gözaltına alınması bu güvenceleri ihlal edebilir. Benzer şekilde, açık ve mevcut bir yakın şiddet tehlikesi fiilen mevcut olmadıkça, müdahaleci ön alıcı tedbirler kullanılmamalıdır. Toplantı katılımcılarının 'kitlese olarak gözaltına alınması' genellikle ayırım gözetmeyen ve keyfi gözaltı anlamına gelir.”*¹⁰⁷

Hukuki ilkelerin mevcut davaya uygulanışı

59. Önceki bölümde, mevcut dava gibi cezai yargılamalara dair olanlar da dahil olmak üzere, Türkiye'nin uygulamayı taahhüt ettiği uluslararası ve Avrupa insan hakları standartları vurgulanmıştır. Bu bölümde ise, BHRC ve ARTICLE 19, her ne kadar İddia Makamı ve Savunmanın önündeki tüm materyallere hâkim olmadıklarını açıkça belirtmekte olsalar da, Türkiye için yasal olarak bağlayıcı olan bu standartların Mahkemece yürütülen yargılama sürecine uygulanabilirliğini ortaya koymaktadırlar.
60. BHRC ve ARTICLE 19, çok sayıda saygın ve bağımsız Türk ve uluslararası insan hakları kuruluşunun Sanıkların yargılanmasını barışçıl toplanma haklarının ihlali olarak nitelendirip beraat etmeleri çağrısında bulduklarını ve ayrıca 700. hafta etkinliğinde polisin aşırı güç kullanımına yönelik soruşturma başlatılması çağrısında

¹⁰³ Adı geçen, paragraf 21.

¹⁰⁴ Adı geçen, paragraf 27.

¹⁰⁵ Adı geçen, paragraf 29.

¹⁰⁶ Adı geçen, paragraf 31.

¹⁰⁷ Adı geçen, paragraf 45.

bulduklarını not etmektedir.¹⁰⁸ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri de Türk yetkililerin 700. hafta gösterisine yönelik müdahalelerine dikkat çekmiş, müdahaleleri “[Türkiye’nin] şiddet içermeyen gösterilere karşı azalan hoşgörüsünün çarpıcı bir göstergesi” olarak tanımlamıştır.¹⁰⁹ Benzer şekilde, Türkiye’de “toplama ve örgütlenme özgürlüğü alanında geriye gidiş” olduğu tespitinde bulunan Avrupa Komisyonu, bu tespit bağlamında “İstanbul’da Galatasaray Meydanı’nda haftalık olarak düzenlenen ‘Cumartesi Anneleri’ toplantıları halen yasaktır, bu da toplantıyı bir yan sokağa taşınmak zorunda bırakmıştır. Meydandaki tüm gösterilere yönelik kapsamlı bir yasak halen yürürlüktedir” ifadelerini kullanmıştır.¹¹⁰ Ayrıca, Birleşmiş Milletlerin farklı insan hakları raportörleri tarafından Mayıs 2021’de yayımlanan bir özel usuller mektubu, “Cumartesi Anneleri/İnsanları protesto hareketi üyelerine yönelik süregelen yargısal taciz” ve 700. hafta toplantısında “46 katılımcıya yönelik aşırı güç kullanımı” hakkında endişe belirtmiştir. Mektubu imzalayan raportörler, bu aşırı güç kullanımının “barışçıl toplanma ve ifade hakkına yönelik sistematik bir kısıtlamanın göstergesi olabileceğini” belirtmiş ve bunun da “Türkiye’de uluslararası insan hakları hukukunu desteklemeye ve savunmaya çalışan herkes üzerinde ... caydırıcı bir etki” yaratabileceğine dair korkularını ifade etmişlerdir.¹¹¹ BHRC ve ARTICLE 19, saygıdeğer yerel ve uluslararası kuruluşlarca ifade edilen bu görüşlerin en azından Türk yetkililerin Sanıklara yönelik davranışlarının Türkiye’nin uluslararası insan hakları yükümlülüklerine uyumuna dair ciddi endişeler bulunduğunu gösterdiğini, bunun da Mahkemenin dikkatli bir mülahazasına değer olduğunu düşünmektedir.

(i) **Toplanma özgürlüğü hakkının uygulanabilirliği**

61. İlk soru, 700. hafta protestosunun AİHS’nin 11. maddesinin (ve ICCPR’nin 21. maddesinin) koruması altında olup olmadığı, bir başka deyişle Sanıkların barışçıl toplanma haklarını kullanıp kullanmadıklarıdır. Bizim görüşümüze göre, bunun böyle olduğunu gösteren bariz işaretler vardır. Göstericilerin toplantısının bir “toplama” oluşturduğuna dair herhangi bir şüphe olmadığı görülmektedir. Ayrıca,

¹⁰⁸ Bkz. örneğin, 11 insan hakları kuruluşunun açıklaması, “Turkey: Stop Harassment of Saturday Mothers / People” (23 March 2021), <https://www.nhc.nl/turkey-stop-judicial-harassment-of-saturday-mothers-people/>; Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Front Line Defenders’ın Ortak Açıklaması, “Turkey: Authorities should Seek Acquittal of all in the Saturday Mothers/People Trial” (24 March 2021),

https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2021/03/Public%20Statement_Sat%20mothers_24032021.pdf; International Commission of Jurists, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserine Mektup (21 Eylül 2018), <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2018/09/ICJ-Letter-SaturdayMothers-CoEComm-Turkey-2018-ENG.pdf>.

¹⁰⁹ Kavala/Türkiye, no. 28749/18, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Üçüncü taraf sıfatıyla davaya müdahalesi, (20 Aralık 2018), paragraf 2, <https://rm.coe.int/third-party-intervention-before-the-european-court-of-human-rights-cas/1680906e27>.

¹¹⁰ SWD(2020)355, 6 Ekim 2020, s. 37, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2020-10/turkey_report_2020.pdf.

¹¹¹ İnsan Hakları Savunucularının Durumu Özel Raportörü; Zorla Kaybedilmeler Çalışma Grubu; Düşünce ve İfade Özgürlüğünün Korunması ve Geliştirilmesi Özel Raportörü; ve Barışçıl Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü Özel Raportörü, [Special Procedure Communication to Turkey: Information received concerning participants of the Saturday Mothers/People \(Cumartesi Anneleri/İnsanları\)](#) (12 Mayıs 2021).

BHRC ve ARTICLE 19, toplanmanın “barışçıl” olmadığı ya da Sanıkların barışçıl niyet dışında herhangi bir niyetleri olduğuna işaret eden herhangi bir güvenilir ve rapor edilmiş göstergenin farkında değildir. Göstericilerin şiddet eylemlerine yönelme ya da şiddete teşvik etme niyetinde olduklarına dair herhangi bir kanıt yoktur. Tam tersine, Savunmalarında Cumartesi Anneleri eylemlerinin 699 hafta boyunca barışçıl bir biçimde ve kolluk kuvvetlerinin varlığı eşliğinde sürdüğü gerçeği vurgulanmaktadır.¹¹² Bu bağlamda, yukarıdaki hukuki değerlendirmeden şu hususları hatırlamak faydalı olacaktır: (i) toplanmaların barışçıl olduğu varsayılır ve dolayısıyla, bir toplanmanın barışçıl olmadığına dair bir iddianın kanıtlarla desteklenmesi gerekir; ve (ii) bir toplanmanın mesajının tartışmalı veya diğer kişileri rencide edici nitelikte olması bu toplanmanın barışçıl olmadığı sonucuna varılması için bir gerekçe olamaz.

62. Buna ek olarak, oturma eyleminin amacının, Türk yetkililerin zorla kaybettirilme hadiselerine dahil oldukları iddialarına ve ayrıca yetkililerin kaybedilen kişilerin akıbetlerine dair bilgi sağlamamaları ve sorumlulara hesap sormamalarına dikkat çekmek ve bunları protesto etmek olduğu göz önünde bulundurulduğunda, 700. hafta gösterisinin mesajının doğası gereği “siyasi” olduğu sonucuna varmak için yeterli sebep bulunduğu görülmektedir. Yukarıda bahsedildiği üzere, siyasi söylem daha güçlü korumaya tabidir.
63. 700. hafta eyleminin hem mekânının hem de zamanının eylemin mesajı açısından önemli olduğuna dair delil de bulunmaktadır. Savunma, “eylemin sürekli olarak aynı yerde yapılması, merkeziliği toplanma eyleminin anlamını da belirlemektedir”¹¹³ beyanında bulunmuştur. Cumartesi Anneleri hareketinin 700. haftasına ulaşıyor olmasının önemli bir kilometre taşı olarak görülmesi doğaldır. Bu gerçek, bir gösterinin yer ve zamanının uygun gerekçeler olmaksızın (aşağıda ele alındığı üzere) kısıtlanmasının genel olarak kabul edilemez olduğu yönündeki yukarıda açıklanan ilkeleri alakalı kılmaktadır.
64. Yukarıdaki değerlendirmeler, Sanıkların davranışlarının AİHS’nin 11(1) maddesi ile ICCPR’nin 21. maddesi kapsamında olduğuna dair sağlam bir dayanak bulunduğunu göstermektedir. Mahkeme de aynı sonuca ulaşacak olursa, Sanıkların barışçıl toplanma özgürlüğü haklarını kullanmalarına yönelik bir müdahale ya da kısıtlamanın gerçekleşip gerçekleşmediğini değerlendirmek uygun olacaktır.

(ii) **Barışçıl toplanma özgürlüğü hakkına herhangi bir müdahalenin varlığı**

¹¹² İstanbul 21. Asliye Ceza Mahkemesi önündeki 2020/559 esas sayılı dava, Savunma, paragraf 39.

¹¹³ *Adı geçen*, paragraf 21.

65. BHRC ve ARTICLE 19, Türk yetkililerin bu tür bir müdahaleye örnek teşkil edebilecek çeşitli davranışlarının bulunduğunu düşünmektedir. Bu davranışlar arasında şunlar sayılabilir:
- (a) 700. hafta eyleminin planlanan yer ve zamanda yapılmasını engellemeye yönelik Kaymakamlık Kararı;
 - (b) Kolluk kuvvetleri tarafından 700. hafta eyleminin güç kullanılarak dağıtılması;
 - (c) Sanıkların gözaltına alınmaları ve gözaltında tutulmaları; ve
 - (d) Sanıkların 700. hafta eylemine katılımları nedeniyle yargılanmaları ve suçlu bulunmaları halinde (hapis cezası da dahil olmak üzere) cezalandırılacak olmaları.
66. Mahkemenin, Sanıkların AİHS'nin 11. maddesi ve/veya ICCPR'nin 21. maddesi kapsamındaki haklarına bir müdahale olduğunu tespit etmesi durumunda, böyle bir müdahalenin ilgili insan hakları belgelerince sıralanan kısıtlamalar çerçevesinde haklı bulunup bulunamayacağına karar vermesi gerekecektir.
- (iii) Barışçıl toplanma özgürlüğü hakkına yönelik herhangi bir müdahalenin hukuka uygunluğu*
67. Sanıklara yönelik kovuşturma, bu uzman görüşü için birincil bağlamı sağlar. Bununla birlikte, barışçıl toplanma özgürlüğü haklarına bir müdahale olarak kovuşturmanın (ve Sanıkların müteakip muhtemel cezai sorumluluğunun) hukuka uygunluğu, farklı müdahalelerin birbiriyle bağlantılı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, yukarıda bahsi geçen diğer müdahalelerin hukuka uygunluğu ışığında da değerlendirilmelidir. Bilhassa, Sanıklara yasa dışı bir gösteriye katılma ve dağılmayı reddetme suçlamalarının yöneltildiği dikkate alındığında, bizzat gösteriyi Türk hukukuna göre yasakladığı söylenen Kaymakamlık Kararı'nın ve gösteriyi dağıtmak için atılan adımların uluslararası insan hakları hukukuyla uyumlu olup olmadıklarının değerlendirilmesi gerekir.
68. Toplanma özgürlüğüne yönelik herhangi bir müdahale:
- (a) Kanunla öngörülmüş olmalı;
 - (b) Meşru bir amaca sahip olmalı; ve
 - (c) Demokratik bir toplumda gerekli ve ayrıca orantılı olmalıdır.
 - a. Kanunla öngörülmüş olma
69. Uluslararası insan hakları hukukunun ilk (ve eşik) şartının karşılanması için protesto hakkına yapılan her türlü müdahale Türk hukukuna uygun olmalıdır. BHRC ve

ARTICLE 19 Türk hukukunda uzman değildir ve bunlar hakkında fikir beyan etmezler.

70. Ancak, Mahkemenin dikkati öncelikle şu hususlar bağlamında Türk hukukuna gerçekten uyulup uyulmadığı sorusuna çekilmektedir: (i) 2911 sayılı Kanun'un 17. maddesi uyarınca 700. hafta eyleminin yasaklanmasına ilişkin Kaymakamlık Kararı; (ii) 2911 sayılı Kanununun 17. maddesinde sıralanan gösteri yasaklama koşullarının sağlanıp sağlanmadığı; ve (iii) 2911 sayılı Kanun'da, Kanun hükümlerinin AİHS, Türkiye için bağlayıcı uluslararası sözleşmeler ve Türkiye Anayasa Mahkemesinin içtihadı ile uyumlu hale getirilmesi amacıyla mutlaka değişiklik yapılması gerektiğini belirten Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 14-16 Eylül 2021 tarihli 1411'inci toplantısında kabul edilen Kararı ve 6 Ekim 2020 tarihli Avrupa Komisyonu Raporu.¹¹⁴ Kararların hukuka uygun olup olmadığı meşruluk değerlendirmesinin kritik bir unsurudur ve şüphesiz Savunma avukatları tarafından ele alınacaktır.

b. Meşru amaç

71. Bir müdahale, yalnızca uygulanabilir sözleşme hükümlerinde açıkça sıralanmış meşru amaçlardan birini (veya daha fazlasını) taşıması durumunda hukuka uygun olacaktır. Mevcut davada gözlemlenen müdahalelerin bu şartı sağlayıp sağlamadığını sorgulamak için pek çok gerekçe mevcuttur.

72. İlk olarak, Kaymakamlık Kararı (ve karardan kaynaklanan müteakip müdahaleler) göstericilerin 700. hafta eylemi hakkında önceden bildirimde bulunmamalarına dayandırılmış görünmektedir. Bu çerçevede:

- (a) Uluslararası ve bölgesel insan hakları sistemlerinde tutarlı bir şekilde uygulanan, bildirim şartının protesto hakkını bastırmanın bir aracı olarak kullanılmayacağı ilkesini hatırlamak çok önemlidir. Bir toplantının önceden bildirilmesi gerekliliği, yetkililerin göstericileri ve üçüncü şahısları korumalarına ve barışçıl protestoları kolaylaştırmalarına yardımcı olmak içindir. Bildirim şartının, bireylerin barışçıl bir toplantı düzenlemek için izin almalarını zorunlu kılan gizli bir araç işlevi görmesine izin verilemez.
- (b) Mevcut davada, yetkililerin 699 hafta boyunca aynı yer ve zamanda gerçekleşen gösteri hakkında önceden bilgisi vardı. Bu tekrardan hareketle, yetkililerin bildirim şartının kolaylaştırmayı amaçladığı gerekli her türlü önlemi alabilecek durumda olduklarını söylemenin mümkün olduğu görünmektedir. *Resmi* bildirim yapılmamasına dayalı olarak protesto hakkına yapılan bir müdahale, izin verilen meşru amaçlardan birini taşımaz.

¹¹⁴ [1411. toplantıda alınan Bakanlar Komitesi Kararı](#), 14-16 Eylül 2021, paragraf 5; [SWD\(2020\)355](#), 6 Ekim 2020, s. 37.

73. İkinci olarak, Kaymakamlık Kararı'nda 700. hafta toplantısının yasaklanmasına ilişkin diğer sebeplere ("milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması") yapılan atıf çok muğlaktır ve bu nedenle titizlikle incelenmelidir. Özellikle:
- (a) Müteakip müdahaleler (herhangi bir şiddet olmamasına rağmen toplantının derhal dağıtılması, düzenleyicilerin ve katılımcılarının gözaltına alınması ve gözaltında tutulması ve aleyhlerinde daha sonra cezai kovuşturma başlatılması) şöyle dursun, Kaymakamlık Kararı'nda dahi yasağı haklı çıkaracak yakın tehlike veya diğer acil ihtiyacın ne olduğu belirtilmemektedir.
 - (b) Toplanmanın gerçekleşmesine izin verilseydi (varsa) hangi "suçun" işleneceğinin beklendiği de açık değildir.
 - (c) Grubun kamu düzenine yönelik herhangi bir tehlike veya bir şiddet tehdidi oluşturduğuna dair hiçbir kanıt yoktur, bu da yakın bir ciddi şiddet tehdidine ilişkin açık delil şartının karşılanmamış olduğunu göstermektedir.
 - (d) Protestocular, Cumartesi Anneleri hareketinin uzun geçmişine uygun olarak, Türkiye'deki hukuksuz kaybedilmelere ve bu konuda hesap sorulmamasına karşı protesto düzenlemek istediler. Protesto, İnsan Hakları Derneğinin yetkisi altında düzenlendi. Protestonun meşruiyeti, daha önce Türk devletinin üst düzey hükümet yetkilileri tarafından açıkça kabul edilmiş görünüyor.¹¹⁵
 - (e) Protesto, barışçıl ve düzenli bir oturma eylemi şeklini aldı.
74. Üçüncü olarak, BHRC ve ARTICLE 19, Kaymakamlık Kararı'na karşı idare mahkemesinde açılan davada Türk yetkililerin Karar için başka gerekçeler öne sürdüğünü anlamaktadır. Ancak bu gerekçeler de sıkı inceleme gerektirmektedir.
- (a) Kişilerin (anonim biçimde ve/veya Twitter üzerinden de olmak üzere) bir protestoya karşı itirazlarını beyan etmeleri veya protestonun diğer kişileri rencide edebileceği gerçeği¹¹⁶ protestoya müdahale için bir gerekçe oluşturmaz. Toplantının mesajının tartışmalı ve hatta başkalarını rencide edici nitelikte olabileceği gerekçesiyle toplanma hakkına müdahale edilmesi meşru değildir.
 - (b) Ayrıca, yukarıda atıfta bulunulan idari yargı dosyasına sunulan belgelerde bahsi geçen iddia edilen olasılık, yani protestoculara karşı gerçekleştirilebilecek bir terör saldırısı ihtimali,¹¹⁷ protestoyu yasaklamak için bir gerekçe değildir.

¹¹⁵ İstanbul 21. Asliye Ceza Mahkemesi önündeki 2020/559 esas sayılı dava, duruşma Çözümü, 25 Mart 2021, Savunma ("*Cumartesi Anneleri ve İnsan Hakları Derneği'nin bu eylemi, o dönem başbakan olan sayın Erdoğan tarafından görülmüş ve Şubat 2011 tarihinde Başbakanlık Dolmabahçe Ofisi'nde anneler ve İHD İstanbul Şube ile bir toplantı gerçekleştirilmiştir*").

¹¹⁶ İstanbul 21. Asliye Ceza Mahkemesi önündeki 2020/559 esas sayılı dava, Savunma, paragraf 7, 60.

¹¹⁷ *Adı geçen*, paragraf 8.

Devletlerin, barışçıl toplanma özgürlüğü hakkını koruma konusunda pozitif bir yükümlülüğü vardır ve bu yükümlülük, protestocuları üçüncü şahıslardan gelecek zararlardan koruma görevini de içerir. Aksi takdirde, temel haklarını kullanmak isteyen kişiler üçüncü kişiler tarafından hukuka aykırı tehditler nedeniyle cezalandırılmış olur. Her halükârda, bu tür bir tehdide dayandırılmış herhangi bir müdahaleyi destekleyen kanıtların yakından incelenmesi gerekecektir. Bu davada, Sanıklar, söz konusu bilginin Kaymakamlık Kararı'ndan iki yıl üç ay kadar daha eski tarihli olduğunu belirtmişlerdir¹¹⁸ ve bu da doğal olarak, bunun toplanmayı yasaklamak için bir bahane olarak kullanılıp kullanılmadığı konusunda soru işaretleri uyandırmaktadır.

75. Mevcut davada, Sanıkların barışçıl bir toplantıya katılma hakkını hedef alan çeşitli müdahalelerin, AİHS'nin hem 11. hem de 18. maddesine aykırı olarak, protestolarının mesajını bastırma arzusu taşıdığına dair¹¹⁹ ciddi endişeler bulunmaktadır. Bu endişeler, kısmen, müdahaleleri haklı gösterecek başka herhangi bir sağlam gerekçenin görünürde bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, İçişleri Bakanı'nın Sanıkların gözaltına alınmasının ertesi günü kamuoyuna yaptığı açıklama (bkz. yukarıdaki 12. paragraf) bu endişeyi destekleyen kanıtlara bir örnektir. Böyle bir motivasyon yetkililerin davranışlarına gerçekten katkıda bulunmuşsa, bu barışçıl toplanma özgürlüğü hakkına herhangi bir müdahalenin "*içerik açısından tarafsız*" olması gerekliliğine açıkça aykırı olacaktır: bir toplantının, iletmek istediği (barışçıl) somut mesaj temelinde yasaklanması meşru değildir.

c. Demokratik bir toplumda gereklilik ve orantılılık

76. Herhangi bir müdahale demokratik bir toplumda gerekli ve orantılı olmalıdır. Mevcut en az kısıtlayıcı araçları kullanılmalıdır. Bu davada, gereklilik ve orantılılık koşullarının karşılanıp karşılanmadığı konusunda ciddi şüpheler bulunduğunu düşünüyoruz.
77. 700. hafta protestosunun amacı, gözaltında kaybedilmelere son verilmesini talep etmek, kaybedilenlerin akıbetini ortaya çıkarmak ve sorumluların yargılanmasını sağlamaktır. Protestonun şekli, Sanıkların ifadelerine göre, tüm katılımcıların yetkililer de dahil olmak üzere ilgili herkese en üst düzeyde saygı göstererek gerçekleştirilmeyi amaçladığı bir oturma eylemiydi. Toplantının haftalık olarak aynı gün, saat ve yerde tekrarlanan bir oturma eylemi olarak tasarlanan formatı barışçıl niyetlerini yansıtmak için bilinçli olarak seçilmişti. İnsan Hakları Derneğinin himayesinde düzenlenen protestoya ağır insan hakları ihlallerinin mağdurları ve çok sayıda insan hakları savunucusu katıldı.

¹¹⁸ Adı geçen, paragraf 56.

¹¹⁹ Bkz., örneğin, adı geçen, paragraf 33 ("*Birden özünde siyasi amaçlar bulunan gerekçelerle eylemin engellenmesine*" atıfta bulunan).

78. Kaymakamlık Kararı geniş kapsamlıydı ve haftalık oturma eyleminin yapıldığı ilçedeki tüm toplantıları yasaklamaktaydı. Süresi belirsizdi ve (yukarıda belirtildiği gibi) son derece belirsiz ifadelerle açıklanmış gerekçelere dayandırılıyordu.
79. Kaymakamlık Kararı'nda yer alan temel somut gerekçe olan resmi bildirim yapılmamasının protesto hakkına getirilen kısıtlamaların ağırlığını meşru gösterip göstermediği konusunda ciddi sorular bulunmaktadır. Söz konusu protesto, 700 hafta boyunca aynı zamanda ve yerde tekrarlanan bir oturma eylemi şeklinde gerçekleşmişti. Tek başına bu tekrar bile Cumartesi Anneleri'nin buluşmalarını her zamanki yer ve zamanında yapma niyetlerine ilişkin yeterli uyarı teşkil etmektedir. Kaymakamlık Kararı'nın temsil ettiği protesto hakkına yönelik gaddar müdahaleyi hangi acil toplumsal ihtiyacın gerekli kıldığı belli değildir. Her halükârda, çeşitli insan hakları sistemlerinde tutarlı bir şekilde yer verilen aşağıdaki ilkeleri mevcut dava bağlamında hatırla tutmak önemlidir: (i) bildirimde bulunmama nedeniyle tüm katılımcıların cezalandırılmasına nadiren izin verilecektir ve (ii) sadece bildirimde bulunulmaması nedeniyle ağır para cezaları veya herhangi bir hapis cezası da dahil olmak üzere orantısız derecede sert yaptırımlar uygulanmamalıdır. Mevcut davada Sanıkların mahkûm olmaları halinde karşılaşılabilecekleri olası cezaların –yani 6 ay ile 3 yıl arasındaki hapis cezalarının– bu ilkelerle uyumlu olabileceğini görmek güçtür.
80. Bu davada, Türk makamlarının, protestonun dağıtılması biçimindeki bir müdahalenin yukarıda açıklanan spesifik gereklerini karşılamadığına dair kanıtların bulunduğu görülmektedir. Sanıklara, planlanan buluşmalarından önce protestolarını yasaklayan Kaymakamlık Kararı hakkında yeterli uyarıda bulunulmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, katılımcıların polisin dağılma emri hakkında düzgün bir biçimde bilgilendirilmediklerine dair belirtiler de bulunmaktadır. Katılımcılar, protestoyu düzenleyenlerle doğrudan iletişim kurmak için herhangi bir çaba sarf edilmeden derhal dağılmaya zorlanmıştır.
81. Bir toplantıyı dağıtmak için güç kullanımı, her zaman, toplantının dağıtılmasını gerektiren meşru ve spesifik amaçlar ve somut bir tehdit veya riskin varlığı ile orantılı olmalıdır.¹²⁰ Sanıklar, göz yaşartıcı gaz ve plastik mermi kullanımından ve hatta yaşlı ve zayıf katılımcılara karşı aşırı ve haksız güç kullanımından şikâyet etmektedir. Bu tür araçlar somut gerekçe gerektirir.¹²¹ Göz yaşartıcı gaz ve plastik mermilerin gelişigüzel kullanımı haklı gösterilemez.¹²² Bu bağlamda BHRC ve ARTICLE 19, Türkiye'nin AİHS 11. madde ve ICCPR 21. madde kapsamındaki yükümlülüklerinin, yetkililere barışçıl toplanma özgürlüğü haklarını kullanmak isteyen bireyleri korumaya yönelik pozitif bir görev yüklediğini belirtmektedir. Bu dava bağlamında bu pozitif görev, 700. hafta protestosunun dağıtılmasında ve Sanıkların gözaltına

¹²⁰ *Oya Ataman/Türkiye*, no. 74552/01, 5 Aralık 2006, paragraf. 41-43.

¹²¹ *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve Diğerleri/Türkiye*, no. 20641/05, 25 Eylül 2016, paragraf 108.

¹²² *Süleyman Çelebi ve Diğerleri/Türkiye (no. 2)*, no. 22729/08 ve 10581/09, 12 Aralık 2017, paragraf 111.

alınmasında aşırı ve orantısız güç kullanıldığına dair iddiaların soruşturulmasını ve protestonun yasaklanması ve polislik faaliyetleri esnasında hukuka aykırı hareket ettiği tespit edilen kişilerin sorumlu tutulmasını da kapsayacaktır.

82. Son olarak, BHRC ve ARTICLE 19, barışçıl toplanma hakkına yönelik herhangi bir kısıtlamanın protesto üzerinde 'caydırıcı bir etki' yaratacak kadar şiddetli olmaması gerektiğine dair önemli ilkeyi hatırlatır. Bu durumda, Kaymakamlık Kararı, 700. hafta gösterisinin dağıtılması ve Sanıkların gözaltına alınması ve yargılanmasının ardından Galatasaray Meydanı'nda Cumartesi Anneleri eyleminin yeniden başlamamış olması dikkat çekicidir. Bunun, Türk makamlarının bu davranışının hakkın kullanılmasına yönelik 'caydırıcı etkisine' ilişkin ciddi endişelere yol açtığı görülmektedir.

Sonuç

83. Uluslararası insan hakları hukukunun önemli meselelerini içeren bu önemli davada bu uzman görüşünü sunma fırsatını takdir ediyoruz. Mahkemeye başka herhangi bir şekilde yardımcı olmaya hazırız.

İngiltere ve Galler Barosu İnsan Hakları Komitesi adına:

LETO CARIOLOU

Avukat, Ortak Üye, Garden Court Chambers, Londra
BHRC Üyesi

NAOMI HART

Avukat, Essex Court Chambers, Londra
BHRC Üyesi

ARTICLE 19: Küresel İfade Özgürlüğü Kampanyası adına:

JUDr BARBORA BUKOVSKÁ

Hukuk ve Politika Kıdemli Direktörü, ARTICLE 19

10 Kasım 2021